

PERSONAS MĀJOKĻA NEAIZSKARAMĪBAS KRIMINĀLTIESISKĀ AIZSARDZĪBA

CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE INVIOABILITY OF PERSON'S HOME

Valentija Liholaja, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras profesore

Summary

Article 96 of the Constitution of the Republic of Latvia declares the right of everyone to the inviolability of the home which is one of the aspects of the concept of private life. Given that the right to privacy and housing is, in substance, both a prohibition of the state from interfering in private life and an obligation of the state to ensure adequate protection of a person's privacy from undue interference, the publication aims to look at how this fundamental human right is protected by criminal law, to achieve this goal by analysing the relevant criminal law framework and its application practices.

Atslēgvārdi: Latvijas Republikas Satversme, mājokļa neaizskaramība, aizsardzība, krimināltiesības

Keywords: the Constitution of the Republic of Latvia, immunity of the dwelling, protection, criminal law

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes¹ (turpmāk – Satversme) 96. pantā deklarēts, ka “īkvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību”. Tiesība uz mājokļa neaizskaramību, kas publikācijā aplūkota kā viens no privātās dzīves jēdziena aspektiem,² nostiprināta starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, piemēram, Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas³ 12. pantā, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām⁴ 17. pantā, Eiropas Cilvēka tiesību

¹ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [07.03.2022. red.].

² Sk.: Dijk P., Hoof G. J. H. Theory and Practice of the European Convention of Human Rights. Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1998, p. 489; Satversmes tiesas 18.12.2009. spriedums lietā Nr. 2009-10-01. Latvijas Vēstnesis, 2009, Nr. 201.

³ ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Parakstīta Parīzē 10.12.1948. [aplūkots 07.03.2022.].

⁴ ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Parakstīts Ņujorkā 16.12.1966. [aplūkots 07.03.2022.].

un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁵ 8. panta pirmajā daļā, Eiropas Savienības Pamattiesību hartas⁶ 7. pantā.

Nemot vērā to, ka tiesība uz privātās dzīves, tostarp mājokļa, neaizskaramību saturiski izpaužas gan kā negatīvā tiesība, proti, valsts neiejaucas privātajā dzīvē, gan ietver pozitīvo aspektu, kas uzliek valstij pienākumu nodrošināt personas privātās dzīves pietiekamu aizsardzību no nepamatotas iejaukšanās,⁷ publikācijas mērķis ir aplūkot, kā šī cilvēka pamattiesība tiek aizsargāta ar krimināltiesiskiem līdzekļiem, izanalizējot gan krimināltiesisko regulējumu, gan tā piemērošanas praksi.

1. Par Krimināllikuma 143. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju izpratni

Krimināllikuma⁸ (turpmāk arī – KL) 143. panta pirmajā daļā tā aktuālajā redakcijā paredzēta atbildība par nelikumīgu iekļūšanu mājoklī⁹ pret tajā dzīvojošās personas gribu, savukārt kvalificēts noziedzīga nodarījuma sastāvs panta otrajā daļā veidojas, ja tādas pašas darbības izdarītas, 1) lietojot vardarbību, draudus, viltu¹⁰ vai 2) uzdodoties par valsts amatpersonu. Aplūkosim dažas no KL 143. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm.

1.1. Mājokļa jēdziens

Krimināltiesību literatūrā skaidrots, ka ar mājokli jāsaprot telpa, kura paredzēta cilvēku pastāvīgai vai pagaidu dzīvošanai, viņiem piederošās visas mantas vai tās daļas glabāšanai (individuālā dzīvojamā māja, atsevišķs dzīvoklis daudzdzīvokļu mājā vai istaba tajā, vasarnīca, dārza mājiņa, kemperis, dzīvojamais treilers, telts pagaidu dzīvošanai, nodalītās kupejas vagonos utt.). Pie mājokļa pieder arī dzīvojamai telpai cieši blakus esošās tās daļas – virtuves, lodžijas, balkoni, pagrabi, bēniņi un citas telpas.¹¹

Satversmes 96. panta komentāru autori, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk arī – ECT) sprieduma lietā *Moreno Gómez v. Spain*, 4143/02, 16.11.2004., 53. punktu, norādījuši, ka “mājoklis parasti ir vieta – fiziski nosakāma platība –, kur veidojas privātā un ģimenes dzīve”. Tāpat skaidrots: lai īpašumu atzītu par mājokli Satversmes 96. panta izpratnē, ir jākonstatē, ka persona to kaut kādā mērā izmanto

⁵ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [aplūkots 07.03.2022.].

⁶ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Parakstīta Nicā 07.12.2000. [aplūkots 07.03.2022.].

⁷ Danovskis E., Ruķers M., Libiņa-Egnere I. 96. Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 241. lpp.

⁸ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [07.03.2022. red.].

⁹ Norāde uz mājokli ietverta ar 20.03.2014. likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, aizstājot norādi uz dzīvokli. Latvijas Vēstnesis, 02.04.2014., Nr. 66.

¹⁰ Panta otrā daļa papildināta ar norādi uz viltu ar 20.03.2014. likumu “Grozījumi Krimināllikumā”.

¹¹ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX–XVII nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 372. lpp.

savā privātajā dzīvē, kaut vai, piemēram, atstājot tajā visu vai daļu no savas iedzīves.¹² M. Novaka (*M. Nowak*) ieskatā mājokļa robežas ietver arī tam pieguļošu teritoriju, piemēram, dārzu un garāžu.¹³

Analizētie prakses materiāli liecina, ka noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vieta galvenokārt ir mājoklis tā parastā nozīmē, proti, individuālā dzīvojamā māja un atsevišķs dzīvoklis daudzdzīvokļu mājā. Taču atzīmējams arī gadījums, kad apsūdzētais ziemā iekļuvis vasarnīcā pagaidu dzīvošanai un uzturējies tur 13 dienas līdz viņa aizturēšanai.¹⁴ Tāpat konstatēti vairāki iekļūšanas gadījumi dārza mājīnās.¹⁵

Saskaņā ar KL 143. panta pirmo daļu kvalificēts arī A. nodarījums, kurš, būdams stiprā alkoholisko dzērienu ietekmē (ne mazāk kā 2,53 promiles) un atrodoties svešā vietā, izmantojot neaizslēgtās piemājas durvis, slepeni iekļuva svešas privātmājas teritorijā un brīvi tur uzturējās laikposmā no plkst. 17.30 līdz plkst. 20.50. Izmantototjot tumšo laika periodu, A. brīvi pārvietojās pa mājas pagalmu, kā arī, izmantojot apstākli, ka viņa darbības nenovēro citas personas, A. iegāja svešā pirts ēkā, lai uzlādētu savu mobilo telefonu.¹⁶

Analizējot mājokļa jēdzienu Satversmes 96. panta tvērumā, šā panta komentāros pausta uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem (ECT spriedums lietā *Niemietz v. Germany*, 13710/88, 16.12.1992., 29.–31. punkts, un ECT spriedums lietā *Société Colas est and others v. France*, 37971/97, 16.04.2002., 41. punkts) balstīta atziņa, ka “ne vienmēr iespējams precīzi norobežot personas profesionālo un komercdarbību no personas privātās dzīves sfēras”, kas “it īpaši attiecināms uz personām, kuras nodarbojas ar t. s. brīvajām profesijām, piemēram, zvērināti advokāti. Ievērojot šos apsvērumus, tiesības uz mājokļa aizsardzību bauda arī juridiskas personas”.¹⁷

Lai arī KL 143. panta virsrakstā ietvertā norāde uz personas mājokļa neaizskaramības pārkāpšanu neprecizē, kādas – fiziskas vai juridiskas – personas intereses ar šo noziedzīgo nodarījumu tiek apdraudētas, tas izriet no panta pirmās daļas dispozīcijas satura, proti, atbildība paredzēta par nelikumīgu iekļūšanu mājoklī pret tajā dzīvojošās personas gribu, no kā secināms, ka runa ir par fiziskas personas mājokļa, kurā tā dzīvo, neaizskaramības interesi.

Kā norādīts Satversmes 89. panta komentāros, “Satversmes VIII nodaļa aizsargā tikai privātpersonu (t. i., fizisko personu un privāto tiesību juridisko personu), nevis publisko personu un to iestāžu tiesības, [...] kam ir pienākums nodrošināt privātpersonām viņu pamattiesību aizsardzību”.¹⁸ Tādējādi no iepriekšminētā secināms, ka Satversmes 96. pantā ietvertās tiesības pēc savas būtības būtu attiecināmas arī

¹² Danovskis E., Ruķers M., Libiņa-Egnere I. 2011, 263. lpp.

¹³ Nowak M. U.N Covenant on Civil and Political Rights. Commentary. 2nd ed. Kiel: N.P. Engel, 2005, p. 399.

¹⁴ Daugavpils tiesas 05.11.2020. spriedums lietā Nr. K12-0812-20, kriminālieta Nr. 11181305320. Šis un visi citi izmantotie tiesu nolēmumi pieejami <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMyc/nolemumi> [aplūkoti 17.03.2022.].

¹⁵ Rīgas rajona tiesas 19.02.2019. spriedums lietā Nr. K33-0196-19/9 [ECLI:LV:RIRT:2019:0219.113530150 18.2.S]; 30.01.2019. spriedums lietā Nr. K33-0070-19/26 [ECLI:LV:RIRT:2019:0130.11410103014.7.S].

¹⁶ Rīgas rajona tiesas 07.05.2021. spriedums lietā Nr. K33-0587-21/28 [ECLI:LV:RIRT:2021:0507.11355004 621.2.S].

¹⁷ Danovskis E., Ruķers M., Libiņa-Egnere I. 2011, 264. lpp.

¹⁸ Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 31. lpp.

uz privāto tiesību juridiskajām personām, “kuras atbilst Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 34. pantā minētajam “nevalstiskas organizācijas” jēdzienam tādā nozīmē, kā tas ir interpretēts ECT judikatūrā”,¹⁹ taču, domājams, korektāk būtu runāt par šo pamattiesību subjektu nevis mājokļa, bet gan telpas atrašanās vietas vai kā citādi neaizskaramības pārkāpšanu, papildinot KL 143. panta pirmās daļas dispozīciju.

1.2. KL 143. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objektīvās izpausmes

Lai noziedzīgo nodarījumu kvalificētu saskaņā ar KL 143. pantu, jākonstatē, ka 1) ir izdarīta iekļūšana mājoklī; 2) iekļūšana ir izdarīta pret mājoklī dzīvojošās personas gribu; 3) iekļūšana mājoklī ir nelikumīga.

Krimināltiesību zinātnē un tiesu praksē atzīts, ka saskaņā ar Krimināllikuma 143. pantu mājokļa neaizskaramības pārkāpšana būs jebkāda nelikumīga iekļūšana mājoklī pret tajā dzīvojošās personas gribu, piemēram, personas atgrūšana un ieiešana tās mājoklī, dzīvojamās telpas pagaidu izmantošana tās īpašnieku prombūtnē, trešās personas ievietošana dzīvoklī utt. Iekļūšana konstatējamā panta nozīmē ir prettiesiska, bez atļaujas, slepena vai atklāta ieiešana (ielaušanās, ielīšana, iesniegšanās) citas personas mājoklī, ko var izdarīt, gan pārvarot šķēršļus vai cilvēku pretošanos, gan bez tā, to var izdarīt, izmantojot viltu vai citādi iekļūstot citas personas mājoklī pret viņas gribu. Iekļūšana pret personas gribu nozīmē, ka vainīgais iekļūst mājoklī slepus, neprasot tajā dzīvojošās personas atļauju, vai neskatoties uz cietušā iebildumiem pret to, ar viltu, lietojot vardarbību, draudus vai citādā veidā.²⁰

Praksē visbiežāk iekļūšana svešā mājoklī tiek izdarīta, sabojājot durvju slēdzeni un atverot durvis, uzlaužot durvis, izsītot tajās caurumus ar kāju spērieniem vai ar kādu priekšmetu (cirvi, lauzni, akmeni), izsītot logu stiklus un ierāpjoties pa izsisto caurumu telpā, neraugoties uz cietušo iebildumiem un lūgumiem iet prom. Atsevišķos gadījumos svešā mājoklī iekļūts pa neaizslēgtām durvīm vai izmantojot mājoklī dzīvojošās personas prombūtni.

Tiesas nolēmumu analīze ļauj secināt, ka visos gadījumos, izņemot vienu, pamatoti atzīts, ka apsūdzētie izdarījuši iekļūšanu svešā mājoklī pret tajā dzīvojošās personas gribu. Līdz ar to plašāk būtu aplūkojami vienīgi tiesu nolēmumi krimināllietā E. apsūdzībā, kura ar pirmās instances tiesas spriedumu atzīta par vainīgu KL 143. panta pirmajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā, bet ar apelācijas instances tiesas spriedumu atzīta par nevainīgu un attaisnota, nekonstatējot KL 143. panta pirmajā daļā paredzētā kriminālpārkāpuma sastāvu.

Lūdzot atcelt apelācijas instances tiesas attaisnojošo spriedumu, kasācijas protestā norādīts, ka atbildība KL 143. pantā ir paredzēta par nelikumīgu iekļūšanu, nevis par nelikumīgu atrašanos mājoklī. Apelācijas instances tiesai bija jāvērtē, vai apsūdzētā cietušās mājā iekļuva likumīgi. Apmierinot kasācijas protestu, Senāta Krimināllietu

¹⁹ Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 31. lpp.

²⁰ Krastiņš U., Liholaja V. 2018, 373. lpp.; Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaušanu: Augstākās tiesas plēnuma 14.12.2001. lēmums Nr. 3. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 2002, 78. lpp.; Senāta Krimināllietu departamenta 28.05.2019. lēmums lietā Nr. SKK-232/2019 [ECLI:LV:AT:2019:0528.11280013917.5.L].

departaments apgabaltiesas spriedumu atcēla daļā par E. atzīšanu par nevainīgu un attaisnošanu, atzīstot, ka apelācijas instances tiesa nepareizi interpretējusi KL 143. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes – iekļūšana – saturu. Kasācijas instances tiesa konstatēja, ka apelācijas instances tiesa nav pamatojusi savu atziņu par KL 143. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva neesību, bet vērtējusi E. atrašanās motīvus cietušās mājoklī, izdarot secinājumu, ka “lietā nav iegūti pierādījumi, ka apsūdzētās atrašanās cietušās mājoklī bija nelikumīga”. Tiesa pievērsusi uzmanību apsūdzētās motīvam un norādījusi, ka E. cietušās dzīvesvietā ieradusies nolūkā atrast savu nepilngadīgo meitu, nevis citu motīvu dēļ, lai arī KL 143. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma motīvi var būt visdažādākie un motīvs nav šā noziedzīgā nodarījuma sastāva obligāta pazīme.²¹

Iekļūšanai mājoklī jābūt nelikumīgai, kas ir analizējamā noziedzīgā nodarījuma sastāva obligāta pazīme. Pēc autores domām, par nelikumīgu iekļūšanu mājoklī liecina galvenokārt fakts, ka tas tiek izdarīts pret tajā dzīvojošās personas gribu un var izpausties gan kā cietušā aizlieguma ienākt mājoklī ignorēšana, gan kā iekļūšana mājoklī, neprasot tajā dzīvojošās personas atļauju, vai pat tās prombūtnē. Uz nelikumīgu iekļūšanu norāda arī tās izdarīšana ar viltu, lietojot vardarbību vai draudus, uzdodoties par valsts amatpersonu, kas jau veido kvalificētu sastāvu.

Tā, piemēram, krimināllietā B. un D. apsūdzībā konstatēts, ka viņi nolūkā iekļūt C. dzīvoklī, lai atriebtos par to, ka viņš iepriekš izdzinis B. no sava dzīvokļa, kopā ar personu, pret kuru kriminālprocess izdalīts atsevišķā lietvedībā (cita persona), ieradās pie C. dzīvokļa. Laikā, kad D. piezvanīja pie dzīvokļa durvīm, B. un cita persona noslēpās kāpnutelpā, nostājoties pie dzīvokļa sienas, lai, atverot durvis, C. viņus neredzētu. Pēc tam kad C., būdams pārliecinājies, ka ieradies tikai D., atvēra durvis, lai ielaistu viņu savā dzīvoklī, B. un cita persona ar viltu, pret C. gribu, nelikumīgi iekļuva viņa mājoklī.²²

No tiesas sprieduma krimināllietā C. apsūdzībā izriet, ka viņš, būdams alkohola ietekmē, ierosināja divām citām personām doties uz paziņas D. dzīvokli, lai turpinātu alkoholisko dzērienu lietošanu, kam šīs personas piekrita. Ieradies pie minētā dzīvokļa un uzdodoties par Pašvaldības policijas darbinieku, C. ilgstoši klauvēja pie guļamistabas loga un durvīm, pavēlot tās atvērt. Kad D., atverot dzīvokļa durvis, ieraudzīja C. un citas personas, viņš centās durvis aizvērt, bet C., satverot D. aiz rokas, iegrūda viņu dzīvoklī, kur D. nokrita dzīvokļa gaitenī uz grīdas un C. uzkrita viņam virsū. Pēc viņiem dzīvoklī iekļuva arī pārējās divas personas. Kvalificējot C. nodarījumu saskaņā ar KL 143. panta otro daļu, norādīts, ka C. izdarījis noziegumu, lietojot vardarbību un uzdodoties par valsts amatpersonu.²³

Tajā pašā laikā iespējamās situācijas, kad mājoklī dzīvojošās personas gribas nenoskaidrošana vai iebildumu pret iekļūšanu mājoklī neievērošana nav vērtējama kā nelikumīga un neliecina par mājokļa neaizskaramības pārkāpšanu, par ko plašāk nākamajā sadaļā.

²¹ Senāta Krimināllietu departamenta 28.05.2019. lēmums lietā Nr. SKK-232/2020 [ECLI:LV:AT:2019:052 8.11280013917.5.L].

²² Vidzemes rajona tiesas 16.12.2019. spriedums lietā Nr. K71-1103-19/27 [ECLI:LV:VRT:2019:1216.12130 000219.2.S].

²³ Zemgales rajona tiesas 29.03.2019. spriedums lietā Nr. K73-1029-19/28 [ECLI:LV:ZRT:2019:0329.11200043 018.1.S].

2. Mājokļa neaizskaramības ierobežojumi

Lai arī mājoklis ir cilvēka pamatvajadzība, no Satversmes 116. panta izriet, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 96. pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Tajā pašā laikā Satversmes tiesa kā būtisku ir norādījusi Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņu, kas pausta 2000. gada 4. maija sprieduma lietā *Rotaru v. Romania* 55. punktā: “lai nodrošinātu personai adekvātu aizsardzību pret patvaļīgu iejaukšanos tās privātajā dzīvē, likumā ir pietiekami skaidri jānosaka kompetentajām iestādēm piešķirtās rīcības brīvības robežas un tās lietošanas veids, ievērojot attiecīgā pasākuma leģitīmo mērķi.”²⁴

Kā piemēru var minēt likumu “Par policiju”²⁵, kura 12. panta 16. punktā ir noteikts, ka policijas darbiniekam, pildot viņam uzliktos pienākumus atbilstoši dienesta kompetencei, ir tiesības: jebkurā diennakts laikā iekļūt dzīvoklī bez tajā dzīvojošo atļaujas (ja nepieciešams, lietojot fizisku spēku) gadījumos, kad persona aizturama nozieguma vietā vai apdraudēta citu personu dzīvība; jebkurā diennakts laikā iekļūt nedzīvojamās telpās un zemes gabalu teritorijā (ja nepieciešams, lietojot fizisku spēku), izņemot tās nedzīvojamās telpas un zemes gabalu teritoriju, kam ir eksteritoriāls vai speciālā režīma statuss, gadījumos, kad persona aizturama nozieguma vietā, apdraudēta citu personu dzīvība, ir pamatotas aizdomas, ka tajā atrodas persona, kura tiek turēta aizdomās, apsūdzēta vai notiesāta par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu un izvairās no izmeklēšanas, tiesas vai soda izciešanas, vai bezvēsts prombūtnē esoša nepilngadīga persona, kā arī stihisko nelaimju un citu ārkārtēju notikumu gadījumos, kad apdraudēta personu un sabiedrības drošība.

Mājoklis var tikt aizskarts, kriminālprocesā veicot izmeklēšanas darbības – apskati un kratīšanu, kuru veikšanas kārtība reglamentēta Kriminālprocesa likumā²⁶ (turpmāk arī – KPL). Tā no KPL 163. panta otrās daļas izriet, ka publiski nepieejamas teritorijas un telpas apskati drīkst veikt tikai ar šīs teritorijas vai telpas lietotāja piekrišanu vai izmeklēšanas tiesneša lēmumu. Šā panta 2.¹ daļā atrunāts, ka izņēmuma gadījumos šā panta otrajā daļā norādīto apskati, ja vien tā nav notikuma vietas apskate, drīkst veikt ar procesa virzītāja lēmumu. Izmeklētājs apskati veic ar prokurora piekrišanu. Ievērojot notikuma vietas apskates neatliekamo raksturu, iekļūšanai notikuma vietā nav nepieciešama kādas personas piekrišana (panta ceturtā daļa).

Saskaņā ar KPL 180. panta pirmajā daļā noteikto kratīšanu izdara ar izmeklēšanas tiesneša vai tiesas lēmumu. Panta trešā daļa noteic, ka neatliekamos gadījumos, kad novilcināšanas dēļ meklējamie priekšmeti vai dokumenti var tikt iznīcināti, noslēpti vai sabojāti vai arī meklējamā persona var aizbēgt, kratīšanu drīkst izdarīt ar procesa virzītāja lēmumu. Ja lēmumu pieņem izmeklētājs, tad kratīšanu izdara ar prokurora piekrišanu.

KPL 182. panta pirmajā daļā noteikts, ka izmeklēšanas darbības veicējs kopā ar izmeklēšanas darbībā klātesošajām personām ir tiesīgs ieiet lēmumā par kratīšanu norādītajās telpās vai apvidus teritorijā. Ja persona, pie kuras kratīšana notiek, atsakās

²⁴ Satversmes tiesas 11.05.2011. sprieduma lietā Nr. 2010-55-0106, 13.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 13.05.2011., Nr. 74.

²⁵ Par policiju: LV likums. Pieņemts 04.06.1991. [16.03.2022. red.].

²⁶ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [16.03.2022. red.].

atvērt kratišanas vietā esošās telpas vai glabātavas, izmeklēšanas darbības veicējs atbilstoši panta trešajā daļā noteiktajam ir tiesīgs tās atvērt, nenodarot nevajadzīgus bojājumus.

Šajos gadījumos kā attaisnojums mājokļa aizskaršanai tiek norādīta “publiska interese pierādījumu iegūšanā un noziedzīga nodarījuma atklāšanā, taču šādas izmeklēšanas darbības nedrīkst būt patvaļīgas”.²⁷

Jautājums par izmeklēšanas darbības likumību tika vērtēts Eiropas Cilvēktiesību tiesā lietā “Bože pret Latviju”, kurā iesniedzējs sūdzējās par viņa mājā notikušo apskati, kas faktiski bijusi kratišana, apgalvojot, ka tas notika bez tiesas lēmuma un bez viņa piekrišanas, turklāt tika izņemti datori, kuros atradās personiskā sarakste un informācija par izgudrojumu. Tiesa vienbalsīgi atzina, ka noticis Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta pārkāpums un fakts, ka policija iekļuva iesniedzēja dzīvoklī un izņēma priekšmetus, jau pats par sevi norāda uz iejaukšanos 8. pantā garantētajās tiesībās uz mājokļa un privātās dzīves neaizskaramību. Lai arī iesniedzējs bija piekritis ielaist policijas darbiniekus savā mājoklī tā apskatei, viņam netika pienācīgi sniegta informācija par tiesībām atteikties to darīt vai par iespējamām sekām, piekrītot policijas lūgumam. Tiesa uzskatīja, ka bija īpaši svarīgi nodrošināt efektīvu uzraudzību, lai nepieļautu iespējamus pārkāpumus policijas rīcībā. Policijas rīcības atbilstības likumam pārbaudes, ko veica prokuratūra, rezultāti Tiesas ieskatā norādīja uz skaidrības trūkumu par izņemšanas likumisko pamatu.²⁸

2021. gada 1. aprīlī Eiropas Cilvēktiesību tiesa izbeidza tiesvedību lietā “Berezovs pret Latviju”, atzīstot sūdzību par nepieņemamu tālākai izskatīšanai pēc būtības. Arī šis iesniedzējs, atsaucoties uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantu, sūdzējās par viņa dzīvesvietas apskati, kuru, pamatojoties uz tiesneša lēmumu, veica Valsts policijas darbinieki.

Ņemot vērā valdības izvirzīto argumentu, ka iejaukšanās iesniedzēja tiesībās uz mājokļa neaizskaramību nebija sasniegusi iejaukšanās minimālo aizskāruma līmeni, Tiesa vērtēja, cik nozīmīga bijusi iejaukšanās iesniedzēja tiesībās, kas nosakāms individuāli, ņemot vērā gan iesniedzēja subjektīvo attieksmi pret situāciju, gan lietas objektīvos apstākļus. Piemērojot šos principus iesniedzēja gadījumam, Tiesa uzskatīja par svarīgu norādīt, ka dzīvesvietas apskatei tika saņemta tiesneša iepriekšēja atļauja, izskatot Valsts policijas iesniegtos materiālus, kas ļāva lemt par apskates nepieciešamību nolūkā atrast un izņemt ar akcīzes nodokļa markām nemarķētas preces. Tiesneša lēmums vēlāk pārbaudīts nacionālajā tiesā, sūdzība par to noraidīta. Apskate veikta policijas operācijas ietvaros. Iesniegums atzīts par nepieņemamu izskatīšanai, jo iejaukšanās iesniedzēja tiesībās uz mājokļa neaizskaramību nebija sasniegusi minimālo aizskāruma līmeni.²⁹

²⁷ Sk.: ECT spriedums lietā *Camenzind v. Switzerland*, Nr. 21353/93, 16.12.1997., 45. punkts. Citēts pēc Danovskis E., Ruķers M., Libiņa-Egnere I. 2011, 265. lpp.

²⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 18.05.2017. spriedums lietā “Bože pret Latviju”, Nr. 40927/05. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/ect-nolemumu-mekletajs?author=B> [aplūkots 18.03.2022.].

²⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 01.04.2021. lēmums lietā “Berezovs pret Latviju”, Nr. 33012/13. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/ect-nolemumu-arhivs/ect-nolemumu-mekletajs?author=B> [aplūkots 18.03.2022.].

3. Kriminālikuma 143. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma kopība ar citiem noziedzīgiem nodarījumiem

Atbilstoši KL 26. panta pirmajā daļā noteiktajam noziedzīgu nodarījumu kopību veido vienas personas izdarīts viens nodarījums vai vairāki nodarījumi, kas atbilst divu vai vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm, ja šī persona nav notiesāta ne par vienu no šiem noziedzīgajiem nodarījumiem un nav arī iestājies kriminālatbildības noilgums.

Tiesas nolēmumu analīze liecina, ka praksē visbiežāk konstatējama KL 143. panta pirmajā daļā un 185. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgu nodarījumu reālā kopība, jo pirms nelikumīgas iekļūšanas mājoklī tiek bojāta vai iznīcināta sveša manta (mājokļa durvju slēdzene vai durvis, loga rāmis, loga stikla rūtis). Lai arī laika atstarpe starp šiem nodarījumiem ir neliela un tie seko cits pēc cita, taču mantas iznīcināšana vai bojāšana jau ir pabeigta ar šo darbību izdarīšanas brīdi, un tikai tad tiek uzsākta nelikumīga iekļūšana mājoklī. Mantas iznīcināšana vai bojāšana šajā gadījumā rada labvēlīgus apstākļus nelikumīgai iekļūšanai mājoklī, kad atbilstoši krimināltiesību teorijas atziņām katrs nodarījums jākvalificē kā patstāvīgs noziedzīgs nodarījums saskaņā ar noziedzīgu nodarījumu reālās kopības noteikumiem.³⁰

Tajā pašā laikā, atzīstot par pierādītu, ka D. un C. personu grupā nolūkā nelikumīgi iekļūt H. mājoklī pret viņa gribu, darbojoties kopīgi, t. i., C. ar līdzi paņemto lauzni un D. ar akmeni, katrs tīši izsita stiklus trim logiem, un pēc tam, apdraudot H. pamatintereses uz mājokļa neaizskaramību, bez likumīga pamata pret H. gribu un prettiesiski, neprasot H. atļauju, pa izsisto logu abi iekļuva viņa mājoklī, abu apsūdzēto nodarījumi kvalificēti kā noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība.³¹

Kā noziedzīgu nodarījumu ideālā kopība kvalificēts arī D. nodarījums, kurš nolūkā nelikumīgi iekļūt F. piederošajā mājoklī salauza ārdurvju kārbu un durvju slēdzeni, tādējādi bojājot ārdurvis 251,80 eiro vērtībā. Kad sitienu rezultātā mājas ārdurvis atvērās, D. bez mājā dzīvojošo G. un E. atļaujas, pret viņu gribu, nelikumīgi iegāja mājā.³²

Jautājums par noziedzīgu nodarījumu kopību un tās veidu apspriežams arī situācijā, kad vainīgais iekļuvis mājoklī, lietojot vardarbību, un nodarījis kaitējumu cietušā veselībai. Krimināllietā B. apsūdzībā konstatēts, ka nolūkā nelikumīgi iekļūt C. dzīvoklī, kad C. atvēra sava dzīvokļa durvis, B. uzmanības novēršanai uzdeva viņai nenožīmīgu jautājumu un pēc tam uzbruka C., atrāva vaļā dzīvokļa durvis, ar roku sagrāba C. aiz galvas, ar spēku iegrūda viņu dzīvoklī un nogāza uz priekštelpas grīdas. Kad C., guļot uz grīdas, sauca pēc palīdzības, B. ar savu roku turēja ciet C. muti, uzgūlās C. virsū, lai pārvarētu viņas pretošanos. Nodarījums kvalificēts saskaņā ar KL 143. panta otro daļu kā izdarīts, lietojot vardarbību. Turpinot nodarījuma aprakstu, norādīts, ka šajā laikā B. pret dzīvoklī dzīvojošās C. gribu nelikumīgi iekļuva viņas dzīvoklī. B. atrāva vaļā dzīvokļa durvis, tīši ar roku sagrāba C. aiz

³⁰ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 312. lpp.

³¹ Zemgales rajona tiesas 17.06.2019. spriedums lietā Nr. K73-0253-19/39 [ECLI:LV:ZRT:2019:0617.1131008.1117.4.S].

³² Zemgales rajona tiesas 14.04.2021. spriedums lietā Nr. K73-0406-21/23 [ECLI:LV:ZRT:2021:0414.11120030.120.3.S].

galvas un ar spēku iegrūda viņu dzīvoklī, tādējādi traumējot cietušās apakšlūpu un kreiso vaigu. B. nogāza C. uz dzīvokļa priekšelpas grīdas, cietusi ar galvu spēcīgi atsītās pret grīdu, kas kvalificēts saskaņā ar KL 130. panta otro daļu.³³

No apsūdzības satura nav iespējams izdarīt viennozīmīgu secinājumu par to, kāds kopības veids spriedumā aprakstīts, jo par abiem inkriminētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem norādīti vieni un tie paši faktiskie apstākļi. Taču, ja pieņemam, ka visa pret cietušo lietotā vardarbība saistīta tieši ar nelikumīgu iekļūšanu viņas mājoklī, kvalifikācija saskaņā ar KL 130. panta otro daļu ir lieka, jo viegla miesas bojājuma nodarīšana aptversies ar KL 143. panta otro daļu.

Nobeigumā atgriezīsimies pie jau iepriekš minētā tiesas nolēmuma, kas aplūkots sakarā ar mājokļa jēdzienu, taču tagad par kopību ar KL 132. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu.

Pēc vairāku stundu nelikumīgas uzturēšanās svešā īpašumā A. ap plkst. 20.50 nolēma doties uz tuvāko tirdzniecības centru nolūkā iegādāties sev alkoholiskos dzērienus, lai pēc tam turpinātu uzturēties svešā īpašumā. Ejot pa pagalmu garām dzīvojamai mājai un ievērojot, ka pie mājas ieejas durvīm atrodas mājas īpašniece B., A. nolēma vērsties pret B. ar psiholoģisku vardarbību nolūkā viņu iebiedēt. Strauji pietuvojoties B. un atrodoties ne vairāk kā 1,5 metra attālumā no viņas, A. pavērsa līdzīgu paņemtā šaujāmieroča stobru pret cietušo un notēmēja viņai tieši sejā. B., glābjot savu dzīvību no apdraudējuma, ko pret viņu vērsa viņai nepazīstama persona, ar abām rokām satvēra šaujāmieroči un mēģināja novirzīt to no savas sejas un ķermeņa, taču A., satvēris cieši rokā ieroci, turpināja pretoties cietušās darbībām un mērķtiecīgi virzīt ieroci pret B. seju līdz brīdim, kad cietušajai izdevās izvairīties no viņa un ieskriet mājā.³⁴

Nav šaubu par to, ka A. nodarījumā konstatējamās KL 132. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes, taču, pēc autores domām, ideālā kopība ar KL 143. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu ir veidota kļūdaini, jo iekļūšana svešā īpašumā kā formāla sastāva noziedzīgs nodarījums jau bija pabeigts darbību izdarīšanas brīdī.

Kopsavilkums

1. Definējot jēdzienu “mājoklis”, gan tiek norādīts, ka mājoklis parasti ir vieta – fiziski nosakāma platība, kur veidojas privātā un ģimenes dzīve, gan tiek skaidrots, ka ar mājokli jāsaprot telpa, kura paredzēta cilvēku pastāvīgai vai pagaidu dzīvošanai, viņiem piederošās visas mantas vai tās daļas glabāšanai. Tajā pašā laikā nav rodami viedokļi par to, vai mājokļa robežas ietver arī tam pieguļošu teritoriju, piemēram, nožogotu pagalmu, dārzu, garāžu, pirti, kā tas konstatēts vienā no analizētajiem tiesas nolēmumiem.
2. KL 143. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma tiešais objekts ir fiziskas personas mājokļa, kurā tā dzīvo, neaizskaramības interese. Ņemot vērā, ka Latvijas Republikas Satversmes VIII nodaļa aizsargā privātpersonu, tas ir, fizisku personu

³³ Vidzemes rajona tiesas 14.05.2019. spriedums lietā Nr. K71-0672-19/27 [ECLI:LV:VRT:2019:0514.11400 011219.2.S].

³⁴ Rīgas rajona tiesas 07.05.2021. spriedums lietā Nr. K33-0587-21/28 [ECLI:LV:RIRT:2021:0507.11355004 621.2.S].

un privāto tiesību juridisko personu, tiesības, būtu apspriežams jautājums par iespējamo KL 143. panta papildināšanu, papildus norādot uz šo juridisko personu telpu neaizskaramības pārkāpšanu.

3. Kvalificējot KL 143. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu pēc kopības ar citiem noziedzīgiem nodarījumiem, jāievēro KL 26. pantā ietvertais regulējums.